

Ефективність використання теплоти вторинних енергоресурсів (ВЕР) в теплових схемах цукрових заводів

М.О. Прядко, доктор технічних наук, професор, кафедра теплоенергетики та холодильної техніки, Національний університет харчових технологій

С.М. Василенко, доктор технічних наук, професор, завідувач, кафедра теплоенергетики та холодильної техніки, Національний університет харчових технологій

В.П. Петренко, кандидат технічних наук, доцент, кафедра теплоенергетики та холодильної техніки, Національний університет харчових технологій

Проаналізовано основні джерела теплоти вторинних енергоресурсів в цукровому виробництві. Використання теплоти вторинних енергоресурсів є основним джерелом підвищення енергоефективності цукрового виробництва. Комплексний аналіз ефективності використання вторинних енергоресурсів є методологічною базою розроблення енергоефективних теплотехнологій цукрового виробництва.

Ключові слова: вторинні енергоресурси, паровідбір, кратність випаровування.

Проанализированы основные источники теплоты вторичных энергоресурсов в сахарном производстве. Использование теплоты вторичных энергоресурсов является основным источником повышения энергоэффективности сахарного производства. Комплексный анализ эффективности использования вторичных энергоресурсов является методологической базой разработки энергоэффективных теплотехнологий сахарного производства.

Ключевые слова: вторичные энергоресурсы, пароотбор, кратность испарения.

Вступ. До найбільш вагомих джерел ВЕР на цукровому заводі відносять:

1) Теплоту вторинної пари вакуум-апаратів, яку можна використати, залежно від схеми очистки соку, для нагрівання дифузійного соку або соку перед основною гарячою дефекацією до температури біля 55°C, за умови, якщо початкова температура соку не перевищує 50°C. Це дає можливість зменшити відбір вторинної пари з останнього, n-го, корпусу випарної установки (ВУ) на величину ΔE_1^n .

2) Теплоту конденсатів відпрацьованої пари та вторинної пари після першого корпусу ВУ при умові, що температура цих конденсатів після конденсатної схеми перевищує 105°C (за умови їх охолодження до 100°C перед поверненням в ТЕЦ). Це дає можливість зменшити відбір вторинної пари з 2-го корпусу ВУ на величину ΔE_2 .

3) Теплоту конденсату з останнього збірника конденсатної схеми, що має температуру біля 85°C, який доцільно охолодити до 70°C перед використанням його як живильну воду для дифузійної установки, нагріваючи дифузійний сік або сік перед основною гарячою дефекацією. Таким чином можна зменшити відбір вторинної пари з останнього корпусу ВУ на величину ΔE_3^n .

4) Використання конденсату з останнього збірника конденсатної схеми як живильну воду для дифузійної установки замість барометричної води. При цьому відпадає потреба в нагріванні барометричної води від 45°C до 65°C і зменшується відбір вторинної пари з останнього корпусу ВУ на величину ΔE_4^n .

Результати та обговорення. Як відомо, витрата пари на ВУ дорівнює:

$$D_{BY} = \frac{W_{BY}^{необ}}{n} + \frac{n-1}{n} E_1 + \frac{n-2}{n} E_2 + \dots + \frac{1}{n} E_{n-1}, \quad (1)$$

$$\text{або: } D_{BY} = \sum E_i + D_k, \quad (2)$$

де: E_i - відбір вторинної пари з i -того корпусу ВУ, D_k - надходження вторинної пари з останнього корпусу ВУ чи з концентратора в барометричний конденсатор (БК), необхідна продуктивність ВУ

$$W_{BY}^{необ} = S_{ПВУ} \left(1 - \frac{CP_{ПВУ}}{CP_{сир}} \right). \quad (3)$$

У той же час, в кожний момент роботи необхідна продуктивність ВУ, $W_{BY}^{необ}$, повинна дорівнювати фактичній, $W_{BY}^{факт}$, продуктивності. Остання забезпечується відборами вторинної пари з корпусів ВУ, E_i , та надходженням пари в БК, D_k , тобто:

$$W_{BY}^{факт} = W_{BY}^{необ} = \sum i \cdot E_i + [n \text{ або } (n+1)] D_k, \quad (4)$$

де: n – відноситься до ВУ без концентратора, $(n+1)$ – відноситься до ВУ з концентратором.

Таким чином зменшення витрати пари на ВУ, D_{BV} , можна досягти:

а) зменшенням $S_{ПВУ}$ за рахунок зменшення величини відкачки дифузійного соку, $S_{відк}$, витрати вапнякового молока та ліквідації надходження до соку додаткової води на верстаті заводу. З цим пов'язане збільшення концентрації соку, що надходить до ВУ, та зменшення $W_{BV}^{необ}$;

б) зменшенням величин відборів вторинної пари з корпусів ВУ за рахунок зменшення кількості соку, що нагрівається, та використання теплоти ВЕР для нагрівання соку.

в) зменшенням теплових втрат на станціях заводу (охладження соку за рахунок теплових втрат на 1°C приводить до перевитрати палива на, приблизно, $0,15 \text{ м}^3$ газу/тонну буряків).

Зменшення відборів вторинної пари за рахунок використання теплоти ВЕР пов'язане зі зменшенням фактичної продуктивності ВУ на величину:

$$\Delta W_{BV}^{BEP} = \sum i \cdot \Delta E_i^{BEP} \quad (5)$$

де: ΔE_i^{BEP} – зменшення відбору вторинної пари з i -того корпусу ВУ за рахунок використання теплоти ВЕР.

Оскільки $W_{BV}^{необ}$ залишається незмінною, постає задача компенсації зменшення фактичної продуктивності ВУ на величину ΔW_{BV}^{BEP} .

Найбільш простим способом розв'язання цієї задачі є збільшення надходження пари в БК за умови, що останній корпус чи концентратор спроможний сприйняти додаткове навантаження.

Будь-яке зменшення відбору вторинної пари з i -того корпусу на величину ΔE_i , за умови компенсації відповідного зменшення продуктивності ВУ на величину $\Delta W_{BV}^1 = i \cdot \Delta E_i$ додатковим надходженням пари з останнього корпусу чи концентратора в БК, дозволяє зменшити витрату пари на ВУ на величину:

$$\Delta D_{BV} = \frac{\langle n \cdot \text{або} \cdot (n+1) \rangle - i}{n \cdot \text{або} \cdot (n+1)} \Delta E_i \quad (6)$$

А) Розглянемо ефективність використання теплоти джерел 1, 3, 4 ВЕР.

При зменшенні відборів вторинної пари з n -ного корпусу, при використанні теплоти зазначених вище 1, 3, 4 джерел ВЕР, на величину $\sum \Delta E_n^{BEP} = \Delta E_1^n + \Delta E_3^n + \Delta E_4^n$ продуктивність ВУ зменшиться на величину

$$(\Delta W_{BV}^{BEP})^* = n \cdot \sum \Delta E_n^{BEP} \quad (7)$$

Відповідне додаткове надходження пари в БК становитиме - для ВУ без концентратора:

$$(\Delta W_{BV}^{BEP})^* = n \cdot \sum \Delta E_n^{BEP} = n \cdot \Delta D_k, \quad (8)$$

звідки $\Delta D_k = \sum \Delta E_n^{BEP}$,

для ВУ з концентратором:

$$(\Delta W_{BV}^{BEP})^* = n \cdot \sum \Delta E_n^{BEP} = (n+1) \Delta D_k, \quad (9)$$

звідки $\Delta D_k = \frac{n}{n+1} \sum \Delta E_n^{BEP}$.

Зменшення витрати пари для ВУ без концентратора становитиме:

$$\Delta D_{BV} = \frac{n-n}{n} \sum \Delta E_n^{BEP} = 0, \quad (10)$$

а для ВУ з концентратором:

$$\Delta D_{BV} = \frac{n+1-n}{n+1} \sum \Delta E_n^{BEP} = \frac{1}{n+1} \sum \Delta E_n^{BEP} \quad (11)$$

Отже, щоб отримати максимальне зменшення витрати пари на ВУ за рахунок використання теплоти ВЕР (мова йде про зазначені вище 1, 3, 4 джерела ВЕР) треба застосувати інші способи регулювання продуктивності ВУ. Як видно з формул (10) і (11) забезпечення необхідної продуктивності додатковим надходженням пари в БК дає нульове (формула 10) або мінімальне (формула 11) зменшення витрати пари на ВУ.

Такими іншими способами можуть бути:

1. Перенесення відборів вторинної пари з головних корпусів на наступні.

1.1. Очевидно, що при незмінному температурному режимі на корпусах ВУ та впорядкованій системі паровідборів з них, таке перенесення паровідборів неможливе, а отже використання теплоти зазначених вище джерел ВЕР 1.3.4 дасть мінімальний або нульовий ефект.

2.1. Часткове перенесення відборів з головних корпусів на наступні при певному підвищенні температури вторинної пари з корпусів ВУ, яке дозволило б перенести відбір пари на вакуум-апарати на 3-ій корпус та відбір пари на окремі споживачі з 4-го на 5-й корпус.

Одержаний при цьому приріст продуктивності ВУ $\Delta W_{BV}^{\text{доп}}$ компенсує зменшення продуктивності ВУ на величину $(\Delta W_{BV}^{BEP})^*$, тобто:

$$\Delta W_{BV}^{\text{доп}} = (\Delta W_{BV}^{BEP})^* \quad (12)$$

Тоді, зменшення витрати пари на ВУ, ΔD_{BV}^* , визначиться як сума зменшень величин відборів вторинної пари з останнього корпусу за рахунок використання теплоти 1,3,4 джерел ВЕР, тобто

$$\Delta D_{BV}^* = \Delta E_1^n + \Delta E_3^n + \Delta E_4^n \quad (13)$$

2. Перехід до ВУ з підвищеним температурним режимом (з підвищенням температури кипіння в першому корпусі ВУ до 135°C) дозволяє перенести відбори вторинної пари з 1-го корпусу на 2-ий, з 2-го на 3-ій, з 3-го на 4-ий, з 4-го на 5-ий і збільшити продуктивність ВУ на величину $(\Delta W_{BV}^{\text{доп}})' = \sum E_i$. При цьому, з урахуванням ліквідації надходження пари в БК, фактична продуктивність ВУ, обрахована через нові відбори вторинної пари з корпусів ВУ, $(W_{BV}^{\text{факт}})^*$, істотно перевищуватиме необхідну продуктивність, тобто появляється запас продуктивності ВУ (надлишкова продуктивність ВУ), $\Delta W_{BV}^{\text{зан}}$,

$$\Delta W_{BV}^{зан} = (W_{BV}^{факт})^* - W_{BV}^{необ} = \Sigma E_i^o - S_{ПВУ} \left(1 - \frac{CP_{ПВУ}}{CP_{сир}}\right), \quad (14)$$

де: E_i^o - величина відбору вторинної пари з і-того корпусу після підвищення температурного режиму.

За наявності надлишкової продуктивності, $\Delta W_{BV}^{зан}$, забезпечення $W_{BV}^{необ}$ можна досягти включенням міжкорпусних перепусків пари – з трубопроводів вторинної пари більшого тиску в трубопровід вторинної пари меншого тиску. Це забезпечуватиме зменшення продуктивності ВУ на величину $\Delta W_{BV}^{неп}$ аж до вичерпання запасу продуктивності ВУ, коли:

$$\Delta W_{BV}^{неп} = \Delta W_{BV}^{зан} \quad (15)$$

Для випадку, що розглядається, через зменшення відборів вторинної пари з останнього корпусу продуктивність ВУ зменшується на величину:

$$(\Delta W_{BV}^{БЕР})^* = n \cdot \Sigma \Delta E_n^{БЕР} = n (\Delta E_1^n + \Delta E_3^n + \Delta E_4^n), \quad (16)$$

яка компенсується частковим зменшенням міжкорпусних перепусків пари з тим, щоб:

$$(\Delta W_{BV}^{БЕР})^* = (\Delta W_{BV}^{неп})' = n (\Delta E_1^n + \Delta E_3^n + \Delta E_4^n) \quad (17)$$

Таким чином забезпечується максимальне зменшення витрати пари на ВУ, яке дорівнює сумі величин зменшення відборів вторинної пари з останнього корпусу за рахунок використання теплоти ВЕР (формула 13).

3. Використання в схемі ВУ пароструминних (ПК) чи механічних (МК) компресорів, які стискають вторинну пару нижчого тиску до більш високого тиску. Збільшенням або зменшенням відбору вторинної пари в ПК чи МК можна збільшити або зменшити продуктивність ВУ на величину:

$$\Delta W_{BV}^{комп} = (m-k) \cdot \Delta E_m^{комп}, \quad (18)$$

де: $\Delta W_{BV}^{комп}$ - величина зміни продуктивності ВУ, m- номер корпусу ВУ, вторинна пара з якого у кількості $\Delta E_m^{комп}$ стискається, k- номер корпусу ВУ, до тиску вторинної пари якого стискається відібрана з корпусу m вторинна пара (якщо вторинна пара з корпусу m стискається до тиску пари, що надходить як грійна в перший корпус ВУ, то k = 0).

За рахунок $\Delta W_{BV}^{комп}$ ліквідується дефіцит продуктивності $(\Delta W_{BV}^{БЕР})^*$, а витрата пари на ВУ зменшується на максимальну величину ΔD_{BV}^* (формула 13).

Таким чином до прийняття рішення щодо використання теплоти 1, 3, 4 джерел ВЕР необхідно провести розрахунок системи теплоенерговикористання заводу, визначивши величину $W_{BV}^{необ}$ та яким чином забезпечується умова $W_{BV}^{необ} = W_{BV}^{факт}$.

При цьому треба мати на увазі таке:

1. Якщо $W_{BV}^{необ}$ не забезпечується лише наявними відборами вторинної пари з корпусів ВУ і існує потреба в надходженні певної кількості пари в БК (формула 4), то використання теплоти з 1, 3,

4 джерел ВЕР не приведе до зменшення витрати пари на технологічні потреби (формула 9 для ВУ без концентратора), або забезпечить лише мінімальну ефективність (формула 10 для ВУ з концентратором).

2. Щоб одержати максимальне зменшення витрати пари на ВУ (формула 13) необхідно вжити заходи щодо забезпечення запасу продуктивності ВУ при зменшених, за рахунок використання теплоти 1, 3, 4 джерел ВЕР, величинах відборів вторинної пари з корпусів ВУ і ліквідації надходження пари в БК (ці заходи розглянуті в пунктах 2, 3).

Б) Розглянемо ефективність використання теплоти конденсатів з головних корпусів ВУ (джерело 2 ВЕР).

1) В практиці роботи цукрових заводів широко використовують теплоту конденсатів відпрацьованої пари для нагрівання соку в підігрівнику 1-ої групи перед ВУ.

Якщо в ТЕЦ цукрового заводу експлуатуються деаератори середнього тиску з робочою температурою 135°C, то недоцільно охолоджувати в тепловій схемі заводу конденсат, що повертається в ТЕЦ. Відібрана від нього теплота на нагрівання соку буде компенсована такою ж кількістю теплоти, що має надійти в деаераторну колонку з парою після РОУ власних потреб ТЕЦ. При цьому енергетична вигода відсутня і, навпаки, можлива перевитрата теплової енергії на величину:

$$\Delta D_k = \frac{i}{(n \text{ або } o(n+1))} \Delta E_i \quad (19)$$

Де: ΔD_k - додаткове надходження пари в БК, що компенсує зменшення продуктивності ВУ на величину $i \Delta E_p$,

ΔE_i - зменшення відбору пари з і-того корпусу за рахунок використання теплоти конденсату.

Якщо в ТЕЦ експлуатуються деаератори атмосферного тиску, то оптимальною температурою конденсату, який повертається в ТЕЦ, слід вважати 100°C. Температура в деаераторі при робочому тиску 1,2 бар дорівнює 104,8°C. Для нагрівання конденсату в деаераторній колонці від 100°C до 104,8°C використовується теплота пари, що постійно надходить в деаератор після розширювача безперервної продувки та після розширювача дренажів низького тиску.

Доцільним слід вважати використання теплоти конденсатів, що повертаються в ТЕЦ, для нагрівання соку, якщо температура цього конденсату на виході з конденсатної схеми не менша 105°C.

В реальних конденсатних схемах конденсатом відпрацьованої пари у кількості $G_{конд}^{відп}$ нагрівають сик перед ВУ до температури 103-108 °C, охолоджуючи конденсат від початкової температури $t_{конд}^{поч}$ у збірнику конденсатної схеми до 100°C. За рахунок теплоти, відібраної від конденсату у кількості $Q_{конд}^{відп} = G_{конд}^{відп} \cdot c \cdot (t_{конд}^{поч} - 100)$, зменшується відбір вторинної пари з 2-го корпусу на величину ΔE_2 :

$$\Delta E_2 = \frac{Q_{\text{конд}}^{\text{відп}}}{h_2^n - h_2^k}, \quad (20)$$

де: h_2^n - ентальпія вторинної сухої насиченої пари з 2-го корпусу ВУ,
 h_2^k - ентальпія конденсату, що відводиться з підігрівника.

Як вже розглядалось раніше, максимально досяжне зменшення витрати пари на ВУ може дорівнювати $\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}} = \Delta E_2$, (21)

$$\text{а мінімальне } \Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}} = \frac{n-2}{n} \Delta E_2. \quad (22)$$

Альтернативним рішенням є каскадне охолодження конденсату від $t_{\text{поч}}$ до 100°C в конденсатній схемі з метою одержання пари самовипаровування e_1, e_2 і e_3 .

При цьому максимальне зменшення витрати пари на ВУ дорівнюватиме

$$(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}})' = e_1 + e_2 + e_3, \quad (23)$$

Мінімальне зменшення витрати пари на ВУ дорівнюватиме:

$$(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}})' = \frac{n-1}{n} e_1 + \frac{n-2}{n} e_2 + \frac{n-3}{n} e_3 \quad (24)$$

Для температурного режиму 4-х корпусної з концентратом ВУ, з урахуванням різної теплоти утворення пари самовипаровування e_1, e_2, e_3 , при використанні теплоти конденсату відпрацьованої пари для нагрівання соку, що надходить на ВУ, максимально можливе зменшення витрати пари на ВУ, $\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}}$, більше за $(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}})'$ при каскадному охолодженні конденсату приблизно на 1 кг. пари/тонну буряків, тобто:

$$\delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}} = \Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}} - (\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}})' = 1 \text{ кг/т} \quad (25)$$

Мінімально можливе зменшення витрати пари на ВУ (що відповідає реальним умовам експлуатації ВУ) також більше на приблизно 0,6 кг/т для випадку використання теплоти конденсату в підігрівнику, тобто:

$$\delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}} = \Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}} - (\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}})' = 0,6 \text{ кг/т}. \quad (26)$$

В той же час, охолодження конденсату шляхом каскадного перепуску простіше в його реалізації.

2) Використання теплоти конденсату вторинної пари 1-го корпусу ВУ:

а) для нагрівання соку в конденсато-сокових підігрівниках:

1а) для нагрівання соку перед ВУ, охолоджуючи конденсат від початкової температури в збірнику до температури 100°C та зменшуючи при цьому відбір вторинної пари з 2-го корпусу на величину ΔE_2^* , яка визначається аналогічно до формули (20);

2б) для нагрівання соку перед 2-ою сатурацією

в підігрівнику 1-ої групи від 83°C до 89°C , зменшуючи відбір вторинної пари з 2-го корпусу на ту ж величину ΔE_2^* .

Тоді, в обох можливих випадках використання теплоти конденсатів для нагрівання соку максимальне зменшення витрати пари на ВУ дорівнює:

$$(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}})' = \Delta E_2^*, \quad (27)$$

за умови наявності в системі регулювання продуктивності ВУ міжкорпусних перепусків пари, ПК чи МК, які компенсують зменшення продуктивності ВУ на величину

$$\Delta W_{\text{ВУ}}^* = 2 \cdot \Delta E_2^*. \quad (28)$$

Якщо ж зменшення продуктивності ВУ на величину $\Delta W_{\text{ВУ}}^*$ ліквідується за рахунок додаткового надходження пари в БК, то одержимо мінімальне зменшення витрати пари на ВУ, яке дорівнюватиме:

$$(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}})'' = \frac{n-2}{n} \Delta E_2^* \quad (29)$$

б) Для одержання пари самовипаровування

1б) При каскадному охолодженні конденсату вторинної пари 1-го корпусу в конденсатній схемі з одержанням пари самовипаровування $(\Delta e_2)'$ і $(\Delta e_3)'$ максимальне зменшення витрати пари на ВУ дорівнюватиме:

$$(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}})^* = (\Delta e_2)' + (\Delta e_3)' \quad (30)$$

за умови компенсації зменшення продуктивності ВУ на $(\Delta W_{\text{ВУ}}^*)' = 2(\Delta e_2)' + 3(\Delta e_3)'$ міжкорпусними перепусками пари, ПК чи МК.

За умови компенсації $(\Delta W_{\text{ВУ}}^*)'$ додатковим надходженням пари в БК мінімальне зменшення витрати пари на ВУ буде:

$$(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}})^* = \frac{n-2}{n} (\Delta e_2)' + \frac{n-3}{3} (\Delta e_3)'. \quad (31)$$

Для температурного режиму 4-х корпусної ВУ з концентратом при охолодженні конденсату в підігрівнику величина $(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}})'$ (формула 27) приблизно на 0,75 кг/т, а $(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}})''$ (формула 29) – приблизно на 0,5 кг/т більші величин, відповідно, $(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{макс}})^*$ (формула 30) та $(\Delta D_{\text{ВУ}}^{\text{мін}})^*$ (формула 31) при каскадному охолодженні конденсату з одержанням пари самовипаровування.

Варто зазначити, що охолодження конденсату шляхом каскадного перепуску більш просте в його реалізації.

Висновок. Використання теплоти вторинних енергоресурсів є основним джерелом підвищення енергоефективності цукрового виробництва. Комплексний аналіз ефективності використання вторинних енергоресурсів є методологічною базою розроблення енергоефективних теплотехнологій цукрового виробництва. ■

Список використаних джерел

1. М.О. Прядко. Основи теплотехнології цукрового виробництва / М.О. Прядко, М.О. Масліков, В.П. Петренко, В.І. Павелко, В.М. Філоненко – Вінниця : «Нова книга», 2007. – 295 с.